

ORVOSI KÖNYVTÁRAK

MEDICAL LIBRARIES

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetségének hivatalos lapja

2015. 12. évf. 1. szám

Tartalom

KÖSZÖNTŐ.....	3
HÍREK.....	4
Megjelent Gerő Gyula Magyar könyvtártörténeti kronológia könyvsorozatának IV. kötete.....	4
Egészség-Információ-Könyvtár konferencia (2015. március 27.)	5
MAGYAR ORVOSI KÖNYVTÁRAK SZÖVETSÉGE.....	5
Éves jelentés a Szövetség 2014. évi munkájáról.....	5
EREDETI KÖZLEMÉNYEK.....	9
Open Access közlés támogatása a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárában.....	9
Az addikciótudomány történetéből: E.M. Jellinek.....	13
SZERZŐI ÚTMUTATÓ.....	29
NÉVJEGY.....	30

KÖSZÖNTŐ

Az MTMT Magyarországon

A Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) Magyarország nemzeti bibliográfiai adatbázisa. Több neves szervezet (Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság, a Magyar Rektori Konferencia, az OTKA és az Országos Doktori Tanács) 2008-ban kezdte meg az egyeztető tárgyalásokat a hazai tudományos kutatás hiteles nyilvántartásáról, mely úgy valósulhat meg, hogy az MTMT rendszeréhez különböző szervezetek csatlakoznak. A közös rendszerből származó előnyök közül kiemelendő, hogy ez egy országosan egységes rendszer, melynek működtetése és fejlesztése rentábilis, s az összegyűjtött adatok a nyilvántartáson kívül több célra is felhasználhatók: belső igények kielégítésére -habilitációhoz, belső pályázatokhoz, doktori képzéshez, statisztikák készítéséhez, vagy akár vezetői információs rendszerhez (VIR, AVIR) kapcsolódva, stb.

A tudományos életben résztvevők számára azért hasznos, mert a személyes tudományos bibliográfia összeállítása egyszerű, a pályázatok és a jelentések készítésénél felhasználható (pl. MTA, ODT, MAB, OTKA elfogadja, preferálja).

Jelenleg 57 szervezet a tagja (alapító: 18, társintézmény: 39, ezek között kórház: 6). Az adatbázisban minden tudományos produktum bibliográfiai adatai megtalálhatóak, kiemelendő, hogy 600 ezernél is több folyóiratcikket tartalmaz, és 4,2 millió citációval mutatja be a magyarországi kutatók eredményeit.

A kórházakban aktív kutatások folynak, mégis rendkívül alacsony a kórházi orvosok publikációinak jelenléte az MTMT-ben. Ennek okát kutatjuk a Magyar Kórházszövetség április 22-24-ig lévő debreceni konferenciáján (ahol ebben a témában előadással veszünk részt). A könyvtárosok élharcos feladatokat látnak el az MTMT építése és használata során: a szakmánkat gyakorolva építjük az MTMT adatbázisát, melynek révén egységes folyóirat-publikációs és idézési nyilvántartást hozunk létre, melyet a megfelelő frissítési munkával bármikor rendelkezésre tudunk bocsájtani a felhasználók részére.

Dr. Vasas Livia

MOKSZ-elnök
lvasas@lib.sote.hu

Megjelent Gerő Gyula Magyar könyvtártörténeti kronológia könyvsorozatának IV. kötete

A Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Társadalomtudományi Szekciója támogatásával 2014 októberében megjelent a Magyar Könyvtártörténeti kronológia IV. kötete (2008–2010, Pótlások 996–2007). A könyv részben a 3. kötet óta eltelt időszak, (2008-2010) fontosabb változásait tekinti át, részben pedig a már megjelent 3 kötet adatait pontosítja vagy egészíti ki 996-tól 2007-ig.

2015. január 16-án az Országos Széchényi Könyvtárban került sor a könyv bemutatójára, melyen Ungváry Rudolf méltatta a szerzőt és a megjelent könyvet, majd a szerző, Gerő Gyula fedte fel a közönség számára az adatgyűjtés titkait, a felmerült nehézségeket, a javítások hátterét, a munka menetét.

A kötet mind az események, mind a személyek, intézmények esetében lényegesen több adatot tartalmaz, mint az előzmények, ugyanígy a felvett különféle bibliográfiák, segédletek száma is gyarapodott.

A kötet az előzőekhez hasonlóan a legfontosabb könyvtári tevékenységeket tárgyalja: a könyvtárügy jogi háttérének változása, különféle hatósági rendelkezések, intézmények megszűnése, alakulása, névváltozása, könyvtári épületeket érintő változások, a könyvtári hálózatok adatai, könyvtárosok tudományos fokozatai, kitüntetései, fontosabb kiadványok, könyvtári folyóiratok, szakmai rendezvények, azaz minden fontosabb, jelentősebb adat, amelyet a könyvtárszakma jegyezhet. Különösen fontos, hogy felderítésre került az 1960 óta szervezett megyei kórházi könyvtárhálózat teljes története, így pontos adatok állnak rendelkezésre a még működő vagy az esetlegesen megszűnt könyvtárak történetéből.

A rendkívül pontosan és precízen összeállított kötettel Gerő Gyula nemcsak egy hiánypótló, hasznos dokumentummal segíti a könyvtárszakmai kutató munkát, hanem példát is állít a jövő könyvtárosai számára, hogy a szakmai lelkiismeretesség örök érték marad.

(A könyvborító képének forrása: <http://www.oszk.hu/rendezvenyek/magyar-konyvtartortenei-kronologia-4>)

Kiss Annamária
annamaria@lib.sote.hu
Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár

Egészség-Információ-Könyvtár konferencia (2015. március 27.)

2015. március 27-én pénteken 9.00-16.00-ig a GYEMSZI IRF és a MOKSZ közös szervezésében az Arany János utca 6-8. szám alatti EMMI épületében tudományos konferencia lesz Egészség – Információ – Könyvtár címmel, mely a MOKSZ tisztújító közgyűlésével zárul.

Ezúton kérünk minden kollégát, hogy az alábbi e-mail címen mielőbb szíveskedjen jelentkezni: titkarsag1@lib.sote.hu

A levél tárgya: „regisztráció”, s legyenek szívesek a személy/személyek nevét pontosan feltüntetni.

Akinek nincs internetes lehetősége, telefonon szíveskedjen jelezni részvételi szándékát a +36-1/459-1500/60518-as telefonszámon, hogy regisztrálni tudjuk. Regisztráció nélkül sajnos nem lehet az EMMI épületébe belépni, ezért most nagyon fontos a regisztráció. Minden MOKSZ-tagot, nyugállományú és aktív kollégát szeretettel várunk.

MAGYAR ORVOSI KÖNYVTÁRAK SZÖVETSÉGE

Éves jelentés a Szövetség 2014. évi munkájáról

A MOKSZ 2014. évben történt eseményeiről, rendezvényeiről, céljairól, illetve a szervezet tagjainak munkájáról az alábbiakban számolunk be.

A szervezet alakulása

A MOKSZ 2014-ben 50 fizető tagot tartott számon.

2014 áprilisában jelentkezett új tagnak a Szövetségbe az Országos Sportegészségügyi Intézet.

MOKSZ elnök: Dr. Vasas Lívia. Elnökségi tagok: Beke Gabriella, Deák Valéria, Erdeiné Törőcsik Katalin, Hován Lászlóné, Nyíri Éva, Dr. Palotai Mária.

Elnökségi ülések

Telefonon és elektronikus levelezéssel történt az év során a kapcsolattartás, a feladatok folyamatos megbeszélése. Két olyan vezetőségi ülés volt, ahol személyesen találkoztunk: az „Orvosi Könyvtárak” szerkesztésével, kiadásával kapcsolatos kérdéseket vitattuk meg, az ISIM konferencia szervezése bonyolítása és értékelése kiemelt téma volt, valamint a tisztújítással kapcsolatos feladatok kerültek megtárgyalásra. A vezetőségi ülésekről emlékeztetők készültek.

Közgyűlés

Az Informatio Scientifica – Informatio Medicata konferencia utolsó napján, 2014. szeptember 26-án a Balassi Bálint Intézetben tartotta éves közgyűlését a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége. Az elnök beszámolt a MOKSZ éves eseményeiről, majd Erdeiné Törőcsik Katalin tájékoztatta a jelenlévőket az Ellenőrző Bizottság munkájáról. Megbeszélésre került a tisztújítással kapcsolatos 3 fős Jelölő Bizottság létrehozása, akik a dunántúli, az alföldi valamint a budapesti régiót fogják koordinálni.

Köszöntöttünk 38 fő évfordulós kollégát, (24 vidéki kórházak könyvtárából és 14 budapesti kórházak illetve intézetek könyvtárából) és a MOKSZ emlékéremmel kitüntetett négy könyvtárost (2 fő vidéki kórház könyvtárosa és 2 fő budapesti kórház könyvtárosa). Bővebb tájékoztatás a „Kitüntetettek” alatt található.

Továbbiak

- 2014 decemberében Miniszteri Dicséretre került felterjesztésre Dr. Palotai Mária (GYEMSZI) és Beke Gabriella (Zala Megyei Kórház Egészségügyi Szakkönyvtár)
- Az ISIM konferencia kapcsán az NKA -hoz pályázatot nyújtottunk be, nyertünk, s az elszámolás rendben megtörtént.
<http://lib.semmelweis.hu/moksz/palyazatok.htm>
- 2014 decemberében személyes/e-mailes felkérést kaptak a jelölőbizottsági feladatokra a következő kollegák: Hován Lászlóné az OITI könyvtárvezetője Budapest vonatkozásában, az alföldi régió-

nál Kárpáti Zoltánné a gyulai Pándy Kálmán Megyei Kórház Könyvtárvezetője és a dunántúli régiónál Szemenyeiné Rideg Ágnes a székesfehérvári Szent György Kórház Könyvtárvezetője.

- 2014- ben EMMI felkérésre felmértük a GYEMSZI- vel együtt az online szakirodalmi igényeket, s a felmérés eredménye megtalálható az Orvosi Könyvtárak 11 évfolyam 4. füzetében. Ez igen nagy munka volt, s rálátást engedett a kórházi könyvtárak gyenge online szakirodalommal való ellátottságára.

Előadások

- 2014. április 5-én a Fiatal Sebészek Szekciójának II. Kongresszusán felkérésre: „Adatbázisok, publikációs segédleteik a sebészetben”: Vasas Livia
- 2014. április 2-4-ig Magyar Kórházszövetség XXVI. Kongresszusán: Láttelek az orvosi könyvtárakról – 2014 Vasas Livia – Palotai Mária

Kitüntetések

Szeptember 26-án, a MOKSZ közgyűlésen a Szövetség emléklappal és ajándékkal köszöntötte azt a 38 kollégát, akik ebben az évben jubiláltak a könyvtárosi pályán eltöltött éveikkel.

5 éve: Sonnevend Kinga SE Vegytani, Molekuláris, Biológiai Intézet, Szarvadi Péter Felsőszabolcsi Kórház, Milankovics Róbert és Rab Gyula PTE Pécs, Kállai Zsuzsa DEENK, Farkas Eszter Péterfy Kórház

10 éve: Antal Mihály Orosházi Kórház, Lutz Réka PTE Pécs, Korpásné Szűcs Melinda DEENK

15 éve: Magyar Zsoltné SE Központi Könyvtár, Horváthné Veres Krisztina PTE Pécs

20 éve: Gere Tamásné SE Központi Könyvtár, Hergovics Erika GYEMSZI, Pócs Józsefné Miskolci Kórház, Kovácsné Fazekas Hedvig Székesfehérvári Kórház, Tukacs Ilona és Bede Józsefné SZSZB Kórház, Szabó Katalin PTE ETK Kaposvár, Karácsony Gyöngyi és Polonyiné Kerekes Margit DEENK

25 éve: Dégi Mária Nemzeti Munkaügyi Hivatal, Gyimesi Andrea és Kisné Dobos Ildikó SZTE szeged

30 éve: Hegedűs Anikó SE Aneszteziológia és Intenzív Terápiás Klinika, Molnár Lajos Uzsoki Kórház, Szemenyeiné Rideg Ágnes Székesfehérvári Kórház, Bíró Beáta Szekszárdi Kórház. Pappné Jakucs Krisztina DEENK

35 éve: Kovács Beatrix GYEMSZI, Almásyné Kovács Éva Országos Rehabilitációs Intézet, Szigetváry Katalin Szombathelyi Kórház, Kátai Lászlóné Bajai Kórház

40 éve: Kovács Elekné SE Kútvölgyi Klinika, Dr. Sándor Istvánné Budai Irgalmasrendi Kórház, Dr. Palotai Mária és Szöllősyné Bodnár Ágnes GYEMSZI, Dr. Pappné Tóth Katalin Kecskeméti Kórház, Beier Mathiasné Szekszárdi Kórház

Továbbá 4 fő részesült a MOKSZ Emlékérem díjban:

Balázné Balogh Ildikó (Péterfy Kórház),

Molnár Miklós (SE Központi Könyvtár),

Horváthné Veres Krisztina (PTE Pécs) és

Kátai Lászlóné (Bajai Kórház).

Mindannyian emléklapot és ajándékot kaptak, melyeket a távollevőknek is eljuttatunk.

Rendezvények

Informatio Scientifica – Informatio Medicata 2014

Az Informatio Scientifica – Informatio Medicata nemzetközi konferenciát 2014-ben 11. alkalommal rendezte meg az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, a Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége és a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtára. Központi témaként ebben az évben az Open Access-Open Science kérdéskörét választottuk.

Résztevők száma 355 fő volt, a részletes kifejtés az alábbi linken található a 7. oldalon:

http://lib.semmelweis.hu/moksz/files/NKA_szakmai%20ISIM2014.pdf

2015. évi célkitűzések

- A MOKSZ honlapjának tartalmi gondozása,
- Az Orvosi Könyvtárak című lap színvonalának emelése
- Továbbképzések, (online) tréningek szervezése a MOKSZ könyvtárosai számára az adatbázisok szakszerű és hatékony kezelése érdekében, valamint az internet tudományos használatának kérdéseiről
- Tisztújítás előkészítése, megfelelő lebonyolítása, az új vezetőség munkájának fő irányvonala: tagtoborzás, továbbképzések, PR feladatok

EREDETI KÖZLEMÉNYEK

Open Access közlés támogatása a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárában

Szluka Péter

főigazgató

pszluka@lib.sote.hu

Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár

Absztrakt

Megfigyelhető a kutatói igények növekedése a nyílt hozzáférésű publikációk megjelentetésével kapcsolatosan, mely támogatása a felsőoktatási könyvtárak, szakkönyvtárak számára kihívásokat állít fel. A cikk röviden összefoglalja a nyílt hozzáférés megjelentetés formáit, valamint a könyvtárak lehetséges szerepét a kutatók támogatását illetően, a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár gyakorlati tapasztalatai, tervei alapján.

Tárgyszavak

Nyílt hozzáférés, Open Access, OA, könyvtár, repozitórium

Supporting Open Access publishing in Central Library of Semmelweis University

Summary

Nowadays that is an observative fact that researcher's interest in open access publishing is increasing. Supporting researchers in OA publishing is a challenge for university libraries and reference libraries. This article shortly summarizes the different ways of open access publishing, and the possible roles of the libraries: how can they support their researchers to publish their articles in open access, based on the practices and the plans of the Central Library of Semmelweis University.

Keywords:

Open Access, OA, library, repository

Megfigyelhető a kutatói igények növekedése a nyílt hozzáférésű publikációk megjelentetésével kapcsolatban, ez látszik többek között a Központi Könyvtárba beérkező témába vágó kérdések számának növekedéséből is.

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) elnökének határozata már két éve előírja, hogy az MTA támogatásával végzett kutatások során keletkező publikációkat nyílt hozzáféréssel kell közzétenni [1], mely természetesen az egyetemi könyvtárakat is érinti, de az érdeklődés oka vélhetően nem csak a szabályozás; a szerzők alapvető érdeke, hogy műveik a célközönségük minél nagyobb részéhez jussanak el, ehhez pedig nagy segítséget nyújt a nyílt hozzáférés biztosítása.

A megjelentetés támogatását több módon segítjük. Az Open Access (OA) megjelentetés egyik módja az arany út, ha a publikációt eleve OA folyóiratba közlik [2]. Ennek költségvonzata van, az ún. Article Processing Charge (APC), mely kiadónként és esetlegesen folyóiratonként is eltérő értékű [3].

A kutatók támogatása érdekében a nagyobb OA kiadókkal intézményi tagsági szerződések kötésére van lehetőség, mely a megjelentetési költségeket csökkenti, valamint egyszerű lehetőséget ad az intézeti központi finanszírozás megvalósítására is [4]. Jelenleg a Biomed Central, SpringerOpen és Chemistry Central kiadókkal van szerződésünk, ezek kibővítését tervezzük a közeljövőben.

Itt feltétlenül érdemes megemlíteni az ún. parazita folyóiratok megjelenését, melyek nem teljesítik a tudományos folyóiratok minőségi követelményeit, céljuk kizárólag a profit megszerzése, főként a publikációs kényszerre alapozva. Sokszor akár bírálattal is megjelentetnek cikkeket [5]. A Ma-

gyar Tudományos Művek Tára (MTMT) oldalán található ismertető bővebb összefoglalást ad a témáról, továbbá lehetőséget ad a parazita folyóiratok bejelentésére is [6]. A könyvtár feladata tájékoztatni és figyelmeztetni a szerzőket az ilyen folyóiratokban történő közlés elkerülésére.

Jelenleg a folyóiratok jelentős része még a hagyományos, előfizetői modellt alkalmazza, ám egyre gyakoribb, hogy a kiadók lehetővé teszik a nyílt hozzáférés megváltását, így az APC díj megfizetése esetén az adott cikk szabadon, előfizetés nélkül is elérhető a kiadó honlapján [7]. Természetesen a meg nem váltott publikációk megtekintése továbbra is előfizetést igényel, így gyakran hangzik el negatív érvként, hogy a kiadó kétszer profitál a publikációból [8].

A szerzők sok esetben a hagyományos folyóiratmodellt alkalmazó lapokban megjelent publikációikat bizonyos megkötésekkel elhelyezhetik az intézetük által biztosított tárhelyen, jellemzően egy repozitóriumban. Ez a szerzők önarchiválási lehetősége (zöld út). Az egyes kiadók különféle módon szabályozzák az önarchiválás lehetőségét, megkülönböztetve a publikációk különböző változatait, melyek a SHERPA/RoMEO definíciói alapján a következők lehetnek [9]:

preprint: Ez a változat az első kézirat, melyet a szerző szakmai lektorálás céljából küld meg a kiadónak.

postprint: Az utolsó szakmai lektorálás utáni szerzői kézirat, ezt követően tartalmi változás a publikációban nem történik.

kiadói változat: Általában a kiadó honlapján megjelenő, szerkesztett, oldalszámmal és egyéb információkkal kiegészített változat.

Az önarchiválás során a kiadó által engedélyezett változatot a szerző elhelyezheti az intézete által üzemeltetett repozitóriumban, esetleges megkötésekkel. Az egyes kiadók, folyóiratok által biztosított lehetőségekről a SHERPA/RoMEO [10] adatbázis ad irányadó információkat, jogilag természetesen a szerző kiadóval kötött szerződése meghatározó, továbbá érdemes tanulmányozni a kiadó honlapját is. (Kulcsszóként javasolt a "self-archiving" kifejezés.)

A könyvtár feladata az önarchiválással kapcsolatosan a megfelelő infrastruktúra biztosítása, repozitórium üzemeltetése a kutatók számára. A Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár intézeti repozitóriuma az MTMT

rendszeréből kezdeményezve lehetőséget biztosít a teljes szövegű változatok feltöltéséhez.

A beérkező kérések alapján azt tapasztaltuk, hogy az OA zöld úton való publikációs lehetőség sok esetben nem ismert a kutatók számára. A Központi Könyvtár főigazgatójaként egyik megvalósítandó fő célom az Open Access publikálás népszerűsítése, és ehhez megfelelő eszközök biztosítása, így terveim szerint a könyvtár portálján megjelenő tájékoztatásokon kívül fórumokat rendezünk a publikációs lehetőségek megismertetése érdekében, továbbá folytatjuk a publikálás támogatásának lehetséges módjainak keresését.

Irodalomjegyzék

1. A Magyar Tudományos Akadémia elnökének 27/2012. (IX.24.) sz. határozata: Tudományos művek nyílt hozzáférésű közzétételének irányelvei. Elérhető: http://mta.hu/data/cikk/11/97/91/cikk_119791/27_2012_elnoki_hat_Open_Access.pdf (2015.02.06.)
2. Keith GJ. Open Access: An introduction. *Ercim News*, 2006 Jan; 64: 16-17.
3. Solomon DJ, Bo-Christer B. Publication fees in open access publishing: Sources of funding and factors influencing choice of journal. *JASIST*, 2012; 63(1): 98–107. doi:10.1002/asi.21660.
4. Pinfield S, Salter J, Bath PA. The 'total cost of publication' in a hybrid open-access environment: Institutional approaches to funding journal article-processing charges in combination with subscriptions. *JASIST* (in press). (2015) Elérhető: <http://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/81227> (2015.02.06.).
5. Stratford M. 'Predatory' online journals lure scholars who are eager to publish. *The Chronicle of Higher Education*, 2012, March 4.
6. Holl A. Parazita folyóiratok (predatory journals). *MTMT Dokumentumok*, 2013. Elérhető: https://www.mtmt.hu/system/files/parazita_folyoiratok.pdf (2015.02.06.)
7. Bo-Christer B. The hybrid model for open access publication of scholarly articles: a failed experiment? *JASIST*, 2012; 63(8): 1496–1504. Elérhető postprint: <http://www.openaccesspublishing.org/hybrid/hybrid.pdf> (2015.02.06.)
8. Lawson S. Local and global offsetting to avoid double dipping. *figshare*, 2014. doi:10.6084/m9.figshare.1066824. Elérhető: http://figshare.com/articles/Local_and_global_offsetting_to_avoid_double_dipping/1066824 (2015.02.06.)
9. SHERPA/RoMEO. Definitions and Terms. University of Nottingham, c2006-2015. Elérhető:

<http://sherpa.ac.uk/romeo/definitions.php?la=en&flDnum=|&mode=simple&version=#colours> (2015.02.06.)

10. SHERPA/RoMEO. Elérhető: <http://sherpa.ac.uk/romeo/> (2015.02.06.)

Az addikció tudomány történetéből: E.M. Jellinek

Hajnal Ward Judit

információszolgáltatási osztályvezető

judit.ward@rutgers.edu

Rutgers Egyetem, USA, Alkoholtudományi Központ

William Bejarano

tudományos munkatárs

bejarano@rutgers.edu

Rutgers Egyetem, USA, Alkoholtudományi Központ

Absztrakt

A tanulmány az addiktológia egyik legjelentősebb úttörőjének, a 125 éve született Elvin Morton Jellineknek állít emléket. A könyvtáros szerzők a Jellinek alkoholtudomány előtti írásait is felölelő kritikai bibliográfia összeállítása során kezdtek életrajzi kutatásokba. Ennek eredményei magyarul itt kerülnek elsőként közlésre. Pályafutásának fehér foltjai és a háttérben meghúzódó, a közelmúltban igazolódott magyar vonatkozások korántsem csökkentik Jellinek szerepét az alkoholológia mint multidiszciplináris tudományág megteremtésében. A teljes életmű tükrében jobban értelmezhető az alkoholprobléma Jellinek-féle komplex megközelítése is.

Tárgyszavak

Alkoholtudomány, tudománytörténet, E. M. Jellinek, bibliográfia

From the history of addiction science: E.M. Jellinek

Summary

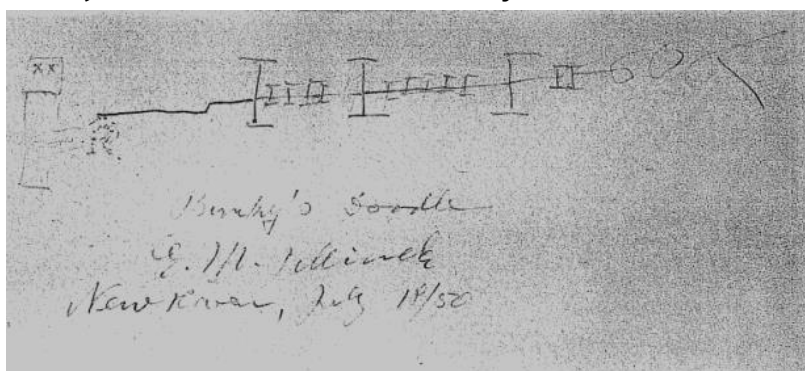
This paper pays tribute to a pioneer in addiction science, Elvin Morton Jellinek, born 125 years ago. The authors were inspired to look into Jellinek's pre-alcohol years while compiling his comprehensive bibliography. This article shares their results in Hungarian for the first time. Jellinek's role in laying the foundations of a multidisciplinary field is not considered smaller due to his mysterious background and gaps in his biography, also related to his recently verified Hungarian origin. Instead, his complex approach to the alcohol problem, reflected by his complete bibliography, might be better interpreted with an awareness of his past.

Keywords

Alcohol studies, history of science, E. M. Jellinek, bibliography

Bevezetés

125 éve született Elvin Morton Jellinek, akinek neve szerte a világon elsősorban az alkoholizmus betegségfogalmához fűződik. (1) Ennél sokkal jelentősebb azonban az a szerep, amit E. M. Jellinek az alkoholprobléma komplex megközelítésével az alkoholológia mint tudományág megteremtésében, majd felnőtté válásában játszott. Az utóbbi néhány évben fellendült Jellinek-kutatások és új értelmezések (2-5) ellenére nem közismert, hogy Jellinek apai ágon magyar származású volt, és élete első szakaszát Magyarországon töltötte. Ez a tény lát-

1. ábra A híres Jellinek-diagram eredeti rajza, a Jellinek-firka (Rutgers Center of Alcohol Studies Levéltár)

szólag csak nekünk, magyaroknak fontos, azonban Jellinek szellemi fejlődése, sokoldalú műveltsége és kivételes egyénisége szempontjából meghatározónak tekinthető. Jellinek örökségének és az alkoholtudományban betöltött szerepének pontos értékelése mindeztáig nem volt lehetséges a magyarországi háttér ismeretének hiányában. Az életrajz fehér foltjainak kutatása ugyancsak lehetővé tette a teljes Jellinek-életművet összefoglaló bibliográfia összeállítását, amely a közeljövőben fog a nagyközönség elé kerülni.

E. M. Jellinek jelentősége az addiktológia kialakulásában

Kiindulásként röviden érdemes összefoglalni, milyen fontos elemek fűződnek Jellinek nevéhez az addiktológia tudományágának kialakulása és fejlődése során. A legismertebb talán az alkoholfüggőség szakaszainak felvázolása (6,7) és az ez alapján készült görbe. Ez, Jellinek tiszteletére, Max Glatt (8), teljesebb változatában ma is a *Jellinek-diagram* nevet viseli (1. ábra), és a későbbiekben más függőségeket értelmező alkalmazásoknak adott teret.

Jellinek felbecsülhetetlen szerepet vállalt az alkohollal és alkoholizmussal kapcsolatos tudományos eredmények terjesztésében: 1940-ben az USA legelőrébben működő addiktológiai témájú tudományos folyóiratának alapítója,

Quarterly Journal OF STUDIES ON ALCOHOL		
Volume I	JUNE 1940	Number
Contents		
The High Proof of Liqueur as a Factor in the Production of Alcoholism. <i>Tandell Henderson</i>	1	
Alcohol: A Study of Social Ambivalence. <i>Abraham Myerson</i>	13	
Personality Factors in Alcoholic Addiction. <i>Nolan D. C. Lewis</i>	21	
The Influence of Alcohol on the Digestive Tract. <i>James M. Beal and Andrew C. Ivy</i>	45	
The Influence of Alcohol on the Adequacy of the B Vitamins in the American Diet. <i>Norman Jelliffe</i>	74	
The Effects of Alcohol on the Normal and Pathologic Kidney. <i>Maurice Drogos</i>	85	
Cirrhosis of the Liver. <i>Charles L. Connor</i>	95	
Activities of The Research Council on Problems of Alcohol.	104	
Effects of Alcohol on the Individual. Review of the Literature of 1939. <i>E. Martin Jellinek and Norman Jelliffe</i>	110	
Medicinal Reviews: Recent Developments in Chemical Tests for Intoxication under the Motor Vehicle Laws. Chemical Tests in the Proof of Intoxication under Workmen's Compensation Statutes.	182	
Current Literature.	196	

2. ábra A *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* első száma a tartalomjegyzékkel a címlapon

Alcohol and Drugs néven kiadott lap azóta is az egyik legmagasabb impakt faktorú addiktológiai folyóirat. (9)

Howard Haggard Jellinekét választotta a lap első szerkesztőjeként. A Yale Egyetemen *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* (2. ábra) néven alapított negyedévente megjelenő folyóirat közölte Jellinek legfontosabb műveit. A később évente hat számmal jelentkező lap neve *Journal of Studies on Alcoholra* változott, és a tanulmányok mellett egy ideig szakirodalmi áttekintést is nyújtott.

A külön kötetben kiadott összefoglalókhöz a tanulmányokat az ugyancsak Jellinek irányítása alatt álló bibliográfiai osztály válogatta (számos más nyelvű lapból is), kivonatolta, fordította angolra, és indexelte. A jelenleg *Journal of Studies on*

Ugyancsak Jellinek ötlete alapján szervezték meg az első bentlakásos nyári tanfolyamot 1943-ban a Yale Egyetemen *Summer School of Alcohol Studies* néven az alkoholizmus kezelésében érintett összes lehetséges résztvevő továbbképzésére (állami, egyházi, katonai, oktatási, egészségügyi, hivatalos és magánszervezetek képviselői és független érdeklődők, kortól, nemtől és beállítottságtól függetlenül). Az igazgató Jellinek a tananyagot is maga állította össze és adta közre. (10) A Yale szakemberei mellett az első előadók között szerepelt Bill W., az AA, a Névtelen Alkoholisták alapítója.

A hallgatók között ismerős neveket fedezhet fel a figyelmes olvasó azok közül, akik a későbbiekben az alkoholtudományért sokat tettek anyagi, erkölcsi és PR támogatásukkal, mint például Marty Mann és Brinkley Smithers. A nyári egyetem azóta is működik, az 1962-es költözés óta a New Jersey állambeli Rutgers Egyetemen. (11)

Jellinek remek stílusban, könnyen, gyorsan és sokat írt minden közönség számára. Fő műve, *The disease concept of alcoholism* (Az alkoholizmus betegségfogalma) mellett sokan népszerű műveiről jegyzik, mint például a több változatban, más és más célközönség számára megjelentetett *Alcohol, cats and people* (Alkohol, macskák és az ember). (12) Ma is élvezetes a WHO-rajzfilm, vagyis az Egészségügyi Világszervezet által 1953-ban kiadott *To Your Health* (Egészségére!) címet viselő tízperces, színes felvilágosító film, amelynek Jellinek nemcsak szakmai tanácsadója volt, hanem az egyik szereplőt is róla mintázták (3. ábra).

A Yale Alkoholtudományi Intézetében töltött időszakban szokásává vált ugyanazt a témát tudományosan körüljárni (elsősorban reflektív jellegű, összefoglaló tanulmányokat írt), a QJSA-ben publikálni, majd a laikus közönség számára is érthető, lazább stílusú és rövidebb műfajban is megjelentetni, mint például az 1940-48 között kiadott népszerű felvilágosító pamfletok sok-sok kiadása. A könyvtárosok számára legjelentősebb Jellinek-hagyaték az úgynevezett CAAAL (*Classified Abstracts of Alcohol Literature*) (4. ábra), ami az alkohológiával kapcsolatos irodalom feltérképezésére szánt igen korai rendszer, kulcsszavakkal, rezümékkel, lyukkártyán, és a legtöbb esetben teljes szöveggel egyetemben – a maga nemében páratlan vállalkozás. (13)

3. ábra A CAAAL lyukkártyák a Center of Alcohol Studies könyvtárában a kézikönyvvel

E. M. Jellinek: mítoszok, legendák és bibliográfiák

4. ábra “Egészségére!” Szakmai tanácsadó: E.M. Jellinek

és leveleit is így írta alá, bár sokaknak nehezebbé esett ezt mondani a Dr. Jellinek helyett. Mint annyi minden más Jellinekkel kapcsolatban, a *Bunky* név eredete szóbeszédre alapul, aminek forrása mai napig sem tisztázott. A magyarul nem beszélő amerikaiak meg vannak győződve arról, hogy a szó

A titokzatos múltú, a köztudatban csak *Bunky*ként emlegetett Jellinek nevéhez rengeteg történet, mítosz és legenda is fűződik, különösen az alkohológiával kapcsolatos tevékenységét megelőző időszakban. Kétséges, hogy maga Jellinek valaha is próbálta volna tisztázni bármelyiket is. A legendák illusztrálására a magyar olvasó számára a *Bunky* elnevezés érdemel említést elsőként. Jellinek kifejezetten ragaszkodott ehhez a becenévhez,

jelentése magyarul “reték”, mivel ez jelent meg számos helyen nyomtatásban és terjedt el mindenhol a szakirodalomban: a szerzők egymástól vették át a magyarázatot, forrásmegjelölés nélkül.

Jellinek közel 50 éves volt, amikor alkoholtudománnyal kezdett el foglalkozni. Életművének teljes bibliográfiája hosszú ideig nem volt összeállítható az életrajzában lévő hiányosságok miatt. Ezidáig két bibliográfia ismeretes, mindkettő néhány évvel a halála után készült a Rutgers Egyetem Alkoholtudományi Központjában a *Classified Abstracts of Alcohol Literature* alapján. Az egyik egy néhány oldalas gyűjtemény, amely magában foglalja Jellinek haláláig írt, minden alkoholtudománnyal kapcsolatos művét. Erre utal a cím is: *Part 1: On alcohol (1939-1965)*. Ezt a kiadatlan bibliográfiát kapták ajándékba a Chilében rendezett Jellinek-émlékkonferencia résztvevői 1966-ban.

A kollekció alapján készült másik lista bekerült a Popham által szerkesztett emlékkötetbe is. (14) Az első lista valamelyest teljesebb ami a cikkek változatait jelenti, és az addig ismeretes reprint megjelenéseket is magában foglalja. A második, rövidített verzió, csak az eredeti közléseket tartalmazza, kiegészítve két posztumusz művel, amelyek Jellinek feljegyzései alapján kerültek kiadásra. Mindkét bibliográfia első rekordja 1940-ből való, vagyis nem tartalmazza korábbi műveit.

Jelen tanulmány könyvtáros szerzői egy olyan kritikai bibliográfia összeállítását tűzték ki célként, amely a Jellinek alkoholtudomány előtti évek írásait is magában foglalja. A gyűjtőmunka folyamán látták szükségét annak, hogy életrajzi kutatásokat is végezzenek. A Jellinek-életrajzra vonatkozó legújabb kutatási eredményeket a *Substance Abuse Librarians and Information Specialists* 2014-ben a Rutgers egyetemen tartott konferenciáján egy hét előadóból álló panel foglalta össze.

Jellinek élete: a kezdetek

Jellinekről szólva ismételten hangsúlyozni kell, hogy élettörténetében igen sok a fehér folt. Többen próbálkoztak már megírni Jellinek átfogó életrajzát, egyelőre kevés sikerrel, bár az amerikai és alkohológiai életszakaszok elég jól dokumentáltak. (15)

A legtöbbre Ruth Surry (5. ábra), Jellinek lánya jutott, aki Brinkley Smithers megbízásából és finanszírozásával próbált adatokat gyűjteni apja 1963-as halála után. A gyűjteményből viszont egy mindössze néhány oldalas kivonat

5. ábra Ruth Surry, Jellinek lánya
1977-ben (Rutgers Center of Alcohol
Studies Levéltár)

állampolgár. Marcell (magyar változatban Marzell) a híres budapesti Jellinek család tagja, akinek atyja, vagyis Morton apai nagyapja nem más,

6. ábra E.M. Jellinek anyja, Marcella
Lindh operaénekesnő 1895 körül

maradt. (16) Jellinek kollégája és barátja, a QJSA főszerkesztője, Mark Keller ugyancsak belevágott egy életrajz megírásába, és ehhez felelevenítette a kapcsolatot Jellinek második feleségével, Thelma Pierce Andersonnal, de ketten együtt sem jutottak sokra, és mindössze egy vázlat maradt fenn a tervezett cím mellett. Viszont a levelekben felelevenített és a jelen arcképvázlatához is felhasznált legendák sokat segíthetnek egy-egy újabb tény felderítésében.

Elvin Morton Jellinek 1890 augusztus 15-én New Yorkban jött a világra. A születési anyakönyvi kivonat szerint az apa, Jellinek Marcell, 32 éves kereskedő, Ausztria-Magyarország állampolgára, az anya, Rosa Jacobson, 24 éves amerikai állampolgár. Marcell (magyar változatban Marzell) a híres budapesti Jellinek család tagja, akinek atyja, vagyis Morton apai nagyapja nem más, mint Jellinek Mór (1824-1883), a magyar kapitalizmust megteremtő polgári generáció meghatározó alakja (többek között nevéhez fűződik a budapesti közúti ló-vaspálya alapítása és a gabonatőzsde újjáalakítása, egyik testvére Jellinek Adolf, a híres bécsi főrabbi, másik Jellinek Herman filozófus, a családról a közelmúltban jelent meg egy írás (3). Marcell azonban inkább a színészi pálya iránt érzett elhivatottságot, és a legenda szerint németországi színészkedése idején ismerkedett meg az ott turnézó Marcella Lindh művésznevelő szopránénekesnővel. (6. ábra) 1889-ben kötöttek házasságot New Yorkban.

Az anya fellépéseinek krónikája jelzi, hogy Morton ötéves kora előtt költözhetett Magyarországra: 1895 előtt Marcella Lindh főleg New Yorkban szerepel, utána viszont Budapesten és Kolozsváron. (17) A költözés oka nem ismeretes, valószínűsíthető, hogy a családnak szüksége lehetett Marcellra, mint mérnökre. Morton

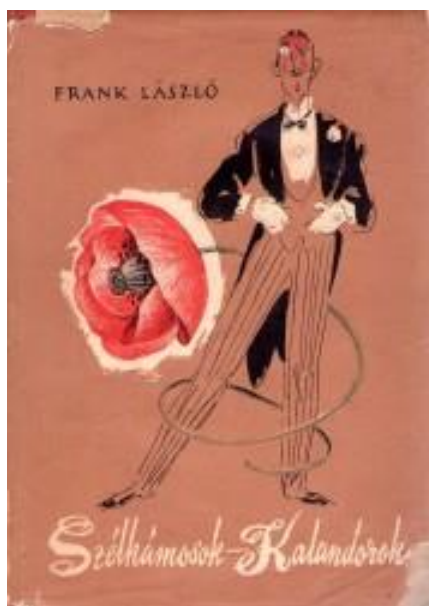
húga, Edna (7. ábra), már Budapesten született, de élete második felét, Jellinek anyjával egyetemben Amerikában töltötte. Jellinek Morton általános iskolai tanulmányait a budapesti VI. kerületi Váczi úti iskolában végezte. Ezután két gimnáziumba is járt, egy évig a VII. kerületi Barcsay utcai Főgimnáziumban tanult, majd az V. kerületi Királyi Állami Főgimnáziumban folytatta, ahol 1908-ban érettségizett jeles eredménnyel. A bizonyítványok alapján nem volt kiváló tanuló, de a

7. ábra Jellinek húga, Edna, egy útlevélképen 1921-ben

nyelvek már ekkor is érdekelték. A legenda szerint az ifjú Morton rengeteg időt töltött apai nagymamájával, Jellinek Mórné Fuchs Johannával, aki maga is nagyműveltségű és bölcs úrinő volt, például az újságot minden reggel négy nyelven olvasta el. Jellinek örökölte a nyelvtelenséget, és az ismerősei úgy tudták, hogy felnőttként tizenegynéhány nyelven beszélt.

Morton, ahogy ekkoriban hívták, később európai egyetemekre iratkozott be. Jóllehet a tudományos világ Dr. Jellineként ismeri, kevés bizonyíték létezik arra vonatkozóan, hogy bármilyen diplomát is szerzett volna a későbbi tiszteletbeli címeken kívül. Tény, hogy a lipcsei egyetemen filozófiát, nyelvészetet, néprajzot és vallási ismereteket tanult 1911 és 1914 között. (18) A fenti idő alatt az is valószínűsíthető a lipcsei bejegyzések alapján, hogy Berlinben és Grenoble-ben is tanult. Barátja, a később világhíressé vált néprajztudós Róheim Géza ugyanebben az időben járt Lipcsében egyetemre. Mindketten lelkesen hallgatták az etnográfus Karl Weule előadásait, akinek hatása későbbi érdeklődésükön és írásaikon tetten érhető. Jellinek Morton korai tudományos tevékenysége a pszichoanalízis, néprajz és kulturális antropológia területeire összpontosít. Már 1912-ben tagja a Magyar Néprajzi Társaságnak, recenziókat publikál az *Ethnographia* című folyóiratba (19,20), és egy 59 oldalas könyvet is írt *A saru eredete* címmel. (21) Jellinek Morton előadóként szerepel az 1918 szeptemberében Budapesten rendezett Nemzetközi Pszichoanalitikai Kongresszuson, ahol Sigmund Freud volt a meghívott előadó.

8. ábra Frank László könyvének első kiadása 1957-ből

A Jellinek körüli mítoszok és legendák terjesztésében nagy szerepet játszik Frank László könyve, az először 1957-ben megjelent, majd 1966-ban újra kiadott *Szélhámosok, kalandorok* (8. ábra), Jellinek-fejezetével. (22,23) Ha adunk arra, amit az egykori iskolatárs Frank Jellinek egyetemista éveiről ír, akkor egy kedves, bohém, kissé nagyothalló, köpcös fiatalember alakja körvonalazódik előttünk, aki élte az akkori diákság életét színházak valahol Európában, kávéházak, kártya, lányok és éjszakázás közepette, viszont gyakran állta a teljes ceppet. A sztori szerint Jellinek egy félmilliárd korona nagyságrendű valutasikkasztás miatt 1920-ban elhagyni kényszerült Magyarországot. A könyv, jóllehet korabeli dokumentumokra is épít,

középpontba a Jellinek-féle szélhámoságot állítja, és Jellinek Mortont mint a kapitalizmus egyik leghírhedtebb kalandorát emlegeti. Észrevehető szépséghibája a kiadás éve mellett a korabeli propaganda-stílus, kísértetiesen hasonló történeteket mesélve a másik három nagy kalandorról is.

Jellinek, a minisztériumi titkár szökése

1920 júniusában a magyar napilapokból mindenki megismerhette Jellinek Morton nevét. *Nyomoz a rendőrség Jellinek Morton után! Hová tűntek el Jellinek Morton gyémántjai? Jellinek Morton miniszteri titkár titokzatos eltűnése* – ilyen és ehhez hasonló szenzációhajhász szalagcímekkel jelentek meg a pesti és vidéki lapok június 18. után, amikor kipattant a világraszóló valutaspekuláció és gyémántcsempészség. A cikkekből fény derül egy pár hónapja zajló, zseniálisan megtervezett pilótajátékra. Gyors haszonban reménykedő befektetők, köztük a pesti előkelőség számos tagja, neves pénzügyi, művészeti és közéleti személyiségek, milliomosok és cégtulajdonosok, nagyobb összegeket hiteleztek egy titokzatos brókernek abból a célból, hogy az rövid időn belül bőséges kamattal megforgatja. A legenda szerint ez a bróker kiváló tőzsdei kapcsolatokkal rendelkezett, és minden reggel korábban értesült a valutaárfolyamokról, mint a bankok. Így a 230 koronába kerülő dollárt például 140-ért tudta beszerezni, és szükség esetén az Unió

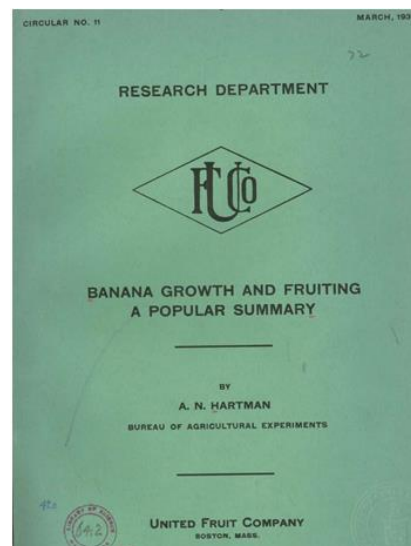
Bank garancialevelét mellékelte a tranzakció hitelességére. A monarchia szétesése a valutaspekulációt egyrészt az utódállamok eltérő mértékű inflációja, másrészt a korona felülbélyegzésére megállapított országoként változó határidők tették lehetővé. A hazai lebélyegezetlen bankjegyekkel történő manipulációk mellett gyémánt is szerepelt az egyenletben és természetesen csempészás, az antant futártisztjei által, akinek csomagjait soha senki nem ellenőrizte határátlépéskor (részletesebben (3,24)). Az újságcikkek egyértelműen Jellinek Mortont teszik egyedüli felelőssé az ügyben, aki 1920 június 4-én sietve távozott Budapestről Szegedre, majd utána nyoma veszett.

A különféle variációk, részben a rendőrségi nyomozás adataira támaszkodva, sok találgatásra adnak okot még ma is. De tény, hogy Jellinek ellen általános körözést bocsátottak ki négy nyelven és fényképpel (ami ezidáig nem került elő). Az is tény, hogy a sértettek nem tettek feljelentést, ami büntársi minőségre enged következtetni, aminek nagyságrendje, megbízható források és dokumentumok hiányában, nem deríthető ki. Az ügyészégi anyagok, rendőrségi adatok és periratok hiányosak, és nem bizonyítható, hogy valóban Jellinek volt az esze és egyedüli mozgatója eme nagyszabású bűncselekmény sorozatnak. A gyémántok és a pénz nem került elő. Az ügyészégi feljegyzésekben szerepel az a feltevés is, hogy egy sokkal nagyobb szabású, több tettestársból álló kör volt képes ilyen volumenű hálózatot mesterfokon fenntartani, és Jellinek számára a bűnbak szerepe jutott, szökését a többiek elősegítették, miközben a pénzen megosztottak. Az viszont nyilvánvaló, hogy az ezt követő tíz év, vagyis amíg a körözés érvényben volt, egyetlen nagy fehér folt a Jellinek-életrajzban. A mítoszok és legendák terén ez az időszak sem marad el, komoly kétségeket ébresztve az olvasóban: Jellinek hol Kolozsváron tűnik fel, hol meg épp Miskolcon tartóztatják le, ahova gyalogszerrel jutott el Triesztből, egy New York Times-ban 1925. január 20-án megjelent cikk szerint.

Amerika előtt

A látványos nagy eredmény a Jellinek-kutatásokban még ugyan várat magára, de egy meglepő felfedezés a Jellinek amerikai éveit megelőző időszakról egy kis előrelépéssel szolgált. A létező életrajzokban és a Jellinek által írt önéletrajzokban ez a legszegényesebb, legrövidebb szakasz, mindössze anynyi szokott szerepelni a tíz évről, hogy Sierra Leonében dolgozott egy *Elder Dempter* nevű hajóstársaságnál *Nikita Hartmann* álnéven.

Erre vonatkozóan azonban ezidáig semmilyen kézzel fogható bizonyíték nem került elő. Ruth Surry feljegyzései szerint Jellinek amerikai pályafutása előtt barterkereskedést végzett a bennszülöttekkel Nyugat-Afrikában, gyógyszert cserélt állatbőrre és kagylókra, majd szakácsként dolgozott egy étteremben. Az 1920 és 1930 közötti időszak másik részében, valamikor 1926 után Jellinek Hondurasra került. Ugyanazon az álnéven a *United Fruit* banántársaságnál dolgozott, először mint agrármérnök, majd mint kutatási igazgató. Hasonlóan az *Elder Dempster* céghez, a *United Fruit*, illetve utódja sem rendelkezik az alkalmazottakra vonatkozó iratokkal. A Keller-Anderson levelezés alapján viszont valószínűsíthető, hogy 1929 márciusában Jellinek már a cég bostoni főhadiszállásán dolgozott. Ruth Surry megjegyzi, hogy atyja nagy feltűnést és zavarodást keltett, amikor Közép-Amerikából Bostonba érkezett, hogy befejezze a banánbetegségekről készülőben lévő könyvét, és saját nevén mutatkozott be. Jellinek volt felesége pedig még a könyv külsejét és méreteit is részletezi.

9. ábra A banánkönyv? Az A.N. Hartman néven írt tudományos-felvilágosító mű

A Rutgersen folyó Jellinek-kutatások egyik eredménye a "*Banánkönyv*" valószínűsíthető példányának felfedezése egy A. N. Hartman szerző tollából a *United Fruit Company* kiadásában (9. ábra). (25) Az eredeti tanulmány sajnos csak mikrofilm változatban létezik ma már. A téma megközelítése biometriai, és ugyanezen szerző egy populáris változatban is közzé adta a művet. Ez utóbbi megfelel a Thelma által leírt változatnak, és egybeesik Jellinek későbbi publikációs gyakorlatával az alkoholtudományok terén, miszerint a tudományos műveknek népszerű változatát is megírja. A szövegtani, szógyakorisági és egyéb nyelvészeti bizonyítékok hiányában egyelőre ez a felfedezés megerősítésre vár.

Jellinek Amerikában: a Worcester Kórház

Egy sokkal jobban dokumentált, de mégis titokzatos, és magyarok számára izgalmas korszaka Jellinek életének a Massachusetts államban található, elsősorban skizofrén betegekkel foglalkozó intézményben eltöltött évek. (26,27) Az állami levéltárban őrzött jelentések gazdag forrásként szolgáltak Jellinek tevékenységéről az 1931-es évi dokumentumtól kezdődően. A kuta

tással és kezeléssel egyaránt foglalkozó kórház Katherine Dexter McCormick jóvoltából jött létre, akinek férje skizofréniában szenvedett. A kutatások kiterjedtek az alkalmazott élettan és biokémia segítségével történő kezelési és meghatározási módszerekre is. Jellinek a biometriai kutatások (ld. *Banánkönyv*) során szerzett tapasztalatai miatt vették fel. Jellinek csoportja egy több mint félmillió adatból álló megfigyelési mintagyűjteményt hozott létre és rendszerezett, ami az öt pontos skizofréniáértékelő skála alapjául szolgált. Később Jellinek azzal bízták meg, hogy értékelje a kórházban folyó kutatásokat, aminek eredménye a pszichiátria előtérbe helyezése lett.

Erről az időszakról nemcsak az Internet Archive által digitalizált jegyzőkönyvekből tudhatunk sokat, hanem az ekkor Jellinekkel házassági kötelékben élő Thelma Anderson is élénken emlékszik a történetekre, jóllehet az okát és hátterét nem mindig ismeri az eseményeknek. Jellinek és Thelma 1935-ben kötöttek házasságot, Ruth Surry ebből a házasságból született 1936-ban.

Magyarok számára érdekes a nagyszámú magyar jelenléte a Worcester Állami Kórházban, akiknek neveit később is megtaláljuk Jellinek körül. A Banay-testvérek közül George könyvtáros, Ralph pedig orvos volt. Ez utóbbi később a *Yale Plan Clinic*, az első alkoholkezelési program orvosi igazgatója lett, valamint a QJSA-ban is publikált ebben a minőségben. Angyal András, akinek neve ott szerepel később a QJSA szerkesztőségi tagjai és szerzői között, a harmincas évek közepén került Worcesterbe a pszichiátriai kutatócsoport vezetőjeként. Az ifjúkori barát, Róheim Géza, aki a magyarországi zsidóüldözések elől menekülve szintén Worcesterben kezdte amerikai pályafutását.

Nem világos egészen, hogy Jellineknek miért kellett távoznia Worcesterből. A feleség és mások személyes ellentétekre gyanakszanak, de az is elképzelhető, hogy ennyi magyarral körülvéve, Jellinek utolérte a múltja, akár a diplomák körüli szépítések, akár a valutabotrány miatt. Figyelemreméltó, hogy a *doktor* Jellinek megszólítás helyett, a meleg hangú és elismerésekkel teli búcsúlevelet Mr. Jellineknek címezték (az erre vonatkozó dokumentumok *Richard Noll* személyes gyűjteményéből származnak).

Jellinek és az alkoholtudomány: a kezdetek

Jellinek életének többi része nagyjából ismeretes és kiválóan dokumentált. Amikor a *Research Council on Problems of Alcohol* pályázati pénzhez jutott a Carnegie Corporation jóvoltából, Dr. Norman Jolliffe, a projekt orvosi igazgatója Jellinekét és Mark Kellert is felvette a New York University orvosi fakultásán folytatott munkára. Jellinek hamar vezető egyéniséggé nőtte ki magát ebben a szerepkörben is, jóllehet előtte nem sokat tudott az alkoholiszmus problémáiról, a feleségének tett vallomása szerint. A feladat a különféle szakmai lapokban és könyvekben megjelent alkohol témájú közlemények összegyűjtése, katalogizálása és kivonatolása volt. A pénzügyi támogatás megszűntével még bőven maradt munka, és az irodalmazás a Yale Egyetem Alkalmazott Élettani Intézetében folytatódott. Ez az irodalmi áttekintés alapozta meg a későbbi Yale Alkoholtudományi Intézetének szakmai-irodalmi gyűjteményét. Az a felismerés, hogy nem létezik egyetlen olyan fórum sem, ahol kizárólag az alkohol problematikájával foglalkozó tanulmányokat lehetne közölni, vezetett a QJSA megalapításához. (9)

Jellinek későbbi életének története ettől kezdve sokkal jobban dokumentált, már ami az alkoholtudósról van szó. Kétségtelen, hogy az sem világos, hogy miért kellett távoznia a Yale Egyetemről. Egyes feltevések újabb személyes ellentétekre hivatkoznak, míg mások szerint Jellinek texasi vállalkozása nem jött be. Az Egészségügyi Világszervezetenél töltött évekre sokan emlékeznek az alkoholtudomány nagyjai közül, és írásokban, interjúkban meleg hangon nyilatkoznak Jellinekről halála után is. A legjelentősebbek talán a munkatárs, szerkesztőtárs, barát és fő művének kiadója, Mark Keller, akinek Jellinekkel kapcsolatos írásai és nyilatkozatai szerepet játszottak a mai Jellinek-kép kialakulásában. (28,29) Jól dokumentált Jellinek kanadai munkája, a vendéglátó Strachan professzor és stábja jóvoltából. A Keller és Strachan által közzétett dokumentumok és visszaemlékezések azonban nagyban hozzájárultak a Jellinek észak-amerikai tartózkodása előtti időszak legendáinak és mítoszainak terjedéséhez.

10. ábra Az első Alkoholtudományi Nyári Egyetem résztvevői a Yale Egyetemen 1943-ban, középen, E.M. Jellinek

Jellinek teljes életműve

Az alkoholtudomány első fellegvára, a Yale Egyetem Alkoholtudományi Központja öt fontos pillére épült: kutatás, oktatás, kezelés, publikálás, és az információ megosztása. Az öt terület lényegében lefedte az alkoholológia multidiszciplináris területeit, tekintettel volt a kutatás gyakorlati vonatkozásaira, a kezelés és kutatás szoros egymás melletti létezésére, egyiknek a másikra való termékenyítő hatásaira, a kutatási és kezelési eredményeken alapuló oktatás és felvilágosítás kiterjesztésére minél szélesebb célközönségre és a tudományos kommunikáció jelentőségére. A Yale Központnak sok vonatkozásban iskolateremtő hatása volt: a *Summer School of Alcohol Studies*, vagyis az Alkoholtudományi Nyári Egyeteme (10. ábra) szolgálta az alapot további oktató-felvilágosító programok kialakításához és elterjesztéséhez. A *Yale Plan Clinic*, az első kezelőközpont az alkoholproblémákkal foglalkozó intézmények alapjait rakta le. A QJSA és a többi kiadványformát és nyelvezetet teremtett a tudományos kommunikációhoz erről a kényes témáról. A kronológia ismeretében joggal mondható, hogy a QJSA alapul szolgált a Központ és az alkoholtudomány kialakulásához. (30) A menetközben összegyűjtött, az oktatás, kutatás, kezelés és publikálás tevékenységeihez szükséges szakirodalom a könyvtári gyűjtemény, illetve az alkoholirodalom rendszerezésének iskolapéldája lett. Hogy ki lehetett az egész mögött, az sem teljesen világos és dokumentált, de Jellinek minden bizonnyal olyan tudományszervezési képességekkel rendelkezett, hogy nyugodtan állíthatjuk, amit az idő is igazolt: akármi is rejtőzik a múltjában, E. M. Jellinek nél-

kül nem lenne alkoholtudomány. A róla elnevezett díj mai is az egyik legrangosabb elismerésnek számít a szakmában (11. ábra).

Jellinek alkohológiát megelőző tudományos munkássága nehezen feltérképezhető. Az összefoglaló bibliográfia összeállításához azonban elengedhetetlen volt az életrajzi kutatások kiterjesztése, mind térben és mind időben. A kutatómunka folyamán összegyűjtött adatok alapján ma egy sokkal teljesebb Jellinek bibliográfia, és ezáltal pontosabb Jellinek kép áll az alkoholtudomány történetét kutatók számára.

11. ábra A Jellinek-díj (Jellinek fejszobra, Mark Keller 1977-es díjazott példánya)

Források:

1. Jellinek EM. The disease concept of alcoholism. New Haven: Hillhouse Press; 1960.
2. Kelemen G, Márk M. E. M. Jellinek, a "szabadon lebegő" alkohológus. *Psychiatria Hungarica* 2012; 27(5): 304-319.
3. Kelemen G, Márk M. E. M. Jellinek elnémított és elnémuló transzgenerációs története. *Psychiatria Hungarica* 2013; 28(4): 349-369.
4. Palotai M, Kovács, B. The impact of E. M. Jellinek's personality and work in the Hungarian literature. *Substance Abuse Library and Information Studies*; 2014; 1: 124-125.
5. Roizen R, Ward J. On E.M. Jellinek's trail. *Points: The blog of the Alcohol and Drugs History Society*, April 25, 2013; [Internet] <http://pointsadhsblog.wordpress.com/2013/04/25/on-e-m-jellineks-trail/>.
6. Jellinek EM. Phases in the drinking history of alcoholics: analysis of a survey conducted by the Grapevine, official organ of Alcoholics Anonymous. *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 1946; 7: 1-88.
7. Jellinek EM. Phases of alcohol addiction. *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 1952; 13(4): 673-684.
8. Glatt M. Group therapy in alcoholism. *British Journal of Addiction* 1958; 54: 133-143.

9. Candon PM, Ward J, Pandina RJ. The Journal of Studies on Alcohol and Drugs and the Rutgers Center of Alcohol Studies: A history of the evolution of alcohol research. *Journal of Studies on Alcohol & Drugs* 2014; Supplement 17: 8-17.
10. Jellinek EM. The first (1943) summer session of the School of Alcohol Studies, Yale University. *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 1943; 4: 187-194.
11. Milgram G. The Rutgers experience: The Summer School of Alcohol Studies. *Substance Abuse Library and Information Studies* 2014; 1: 21-32.
12. Jellinek EM. *Alcohol, cats and people*. New Haven: Yale Center of Alcohol Studies; 1948.
13. Jellinek EM, Efron V, Keller M. Abstract archive of the alcohol literature. *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 1948; 8: 580-608.
14. Popham RE editor. *Alcohol and alcoholism*. Toronto: University of Toronto Press; 1970.
15. Page PB. E.M. Jellinek and the evolution of alcohol studies: a critical essay. *Addiction* 1997; 92(12): 1619-1637.
16. Surry R. Memo to R. Brinkley Smithers. 1965.
17. Bariahtaris C. The family of E.M. Jellinek: Documenting a history. *Substance Abuse Library and Information Studies* 2014; 1: 55-61.
18. Roizen R. Letter from the University of Leipzig to Roizen. 1996.
19. Jellinek M. Dr. Siuts, Hans: Jenseitsmotive in deutschen Volksmärchen. *Ethnographia* 1912; 23(3): 308-310.
20. Jellinek M. Dr. Bibó István: A számok jelentése és a gondolkodás alapfomáinak története. *Ethnographia* 1917; 28(1-2): 133-134.
21. Jellinek M. *A saru eredete*. Budapest: Dick Manó; 1917.
22. Frank L. *Szélhámosok, kalandorok*. Budapest: Bibliotheca; 1957.
23. Frank L. *Szélhámosok, kalandorok*. Budapest: Gondolat; 1966.
24. Ward JH. E.M. Jellinek: The Hungarian connection. *Substance Abuse Library and Information Studies* 2014; 1: 42-54.
25. Goldstein S. The "banana book" by E.M. Jellinek. *Substance Abuse Library and Information Studies* 2014; 1: 62-66.
26. Roizen R. Keller's reticence: A note on the perils of insider historiography. *Points: The blog of the Alcohol and Drugs History Society*. 2011; [Internet]. <http://pointsadhsblog.wordpress.com/2011/06/28/keller%E2%80%99s-reticence-a-note-on-the-perils-of-insider-historiography/>.

27. Thomas K. E.M. Jellinek: The Worcester Hospital years (1930-1939). Substance Abuse Library and Information Studies 2014; 1: 67-72.
28. Stewart M. Mark Keller and E.M. Jellinek. Substance Abuse Library and Information Studies 2014; 1: 73-77.
29. Keller M. Tributes to E. M. Jellinek. In: Popham, R. E. (Ed.). Alcohol and Alcoholism Toronto: University of Toronto Press; 1970. p. ix-xvi.
30. Pandina RJ. Of chickens and eggs: How a journal built a center and a field. Substance Abuse Library and Information Studies 2014; 1: 6-20.

Ábrák jegyzéke

1. A híres Jellinek-diagram eredeti rajza, a Jellinek-firka
2. A Quarterly Journal of Studies on Alcohol első száma a tartalomjegyzékkel a címlapon
3. "Egészségére!" Szakmai tanácsadó: E.M. Jellinek
4. A CAAAL lyukkártyák a Center of Alcohol Studies könyvtárában a kézikönyvvel
5. Ruth Surry, Jellinek lánya 1977-ben (Rutgers Center of Alcohol Studies Levéltár)

6. E.M. Jellinek anyja, Marcella Lindh operaénekesnő 1895 körül
7. Jellinek húga, Edna, egy útleveleképen 1921-ben
8. Frank László könyvének első kiadása 1957-ből
9. A banánkönyv? Az A.N. Hartman néven írt tudományos-felvilágosító mű
10. Az első Alkoholtudományi Nyári Egyetem résztvevői a Yale Egyetemen 1943-ban, középen, E.M. Jellinek
11. A Jellinek-díj (Jellinek fejszobra, Mark Keller 1977-es díjazott példánya) (Rutgers, Center of Alcohol Studies Levéltár)

Levelező szerző:

Hajnal Ward Judit

Email:judit.ward@rutgers.edu

Szerzői útmutató

Az Orvosi Könyvtárak folyóirat célja aktuális orvosi könyvtárosi, könyvtárszakmai és egészségügyi témájú információk közzétevése. Ezen belül megjelenhetnek eredeti és összefoglaló közleményeket, beszámolókat, híradást ad szakmai képzési lehetőségekről, úti jelentéseket, MOKSZ tagkönyvtárakat érintő híreket közöl, valamint az orvos és könyvtáros szakma képző intézményeinek hallgatói számára publikálási lehetőséget biztosít, közli a hallgatók írásait, illetve azok kivonatát. A kéziratok elbírálásának, illetve elfogadásának joga a szerkesztőséget illeti. Az eredeti közlemények és az orvostörténet rovatokban megjelent közlemények elbírálása peer-review rendszerben történik, külső bírálók jóváhagyásával.

Kéziratok beküldése: a kéziratokat a szerkesztőség a *titkarsag@lib.sote.hu* e-mail címen fogadja. Az eredeti közlemények Orvosi Könyvtárakban való publikálásának feltétele, hogy a cikk korábban még nem jelent meg és az Orvosi Könyvtárakhoz való benyújtással egy időben máshova még nem került beadásra, valamint a kézirat benyújtását valamennyi szerző jóváhagyta és a közlemény a Helsinki deklaráció (1975, revízió 2008) előírásainak megfelel.

Az eredeti közlemények szerkezete: címdoldalon magyar és angol nyelvű cím, szerző(k) neve és munkahelye(i) (a szerző neve mellett felső indexszel jelölve); magyar és angol nyelvű összefoglaló max. 80-80 szó terjedelemben, megfogalmazásában a közlemény lényegét megragadó és annak szerkezetét követő; magyar és angol nyelvű kulcsszavak (max. 4-4); rövidítések jegyzéke (angol nyelvű rövidítések lehetőség szerinti lefordításával); szöveg (bevezetés, cél, módszer, eredmények, discussio/megbeszélés); irodalomjegyzék (Vancouver/ICMJE stílus); táblázatok, ábrák; táblázatok és ábrák jegyzéke; levelező szerző elérhetősége.

Példák irodalomjegyzék formázására:

1. Birtalan Gy. A 2450 éves Hippokratész. *Orv Hetil.* 1990; 131(18): 981-983.
2. Palastanga N, Field D, Soames R. *Anatomy and human movement. Structure and function.* Edinburg: Butterworth-Heinemann, 2002. 677 p.
3. Strausz J. A bronchoscop szerepe a légutak nyitva tartásában. In: Péntes I, Lorx A. (szerk.). *A lélegeztetés elmélete és gyakorlata.* Budapest: Medicina, 2004. p. 665-669.
4. Kiss E. Tudástársadalom, globalizáció, actorok. INCO [Internet]. <http://www.inco.hu/inco11/global/cikk0h.htm> (2014.02.25.)

NÉVJEGY

Ruttkay Szilvia

Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár

szruttkay@lib.sote.hu

Egyetemi tanulmányaimat az ELTE Bölcsészettudományi Karának informatikus könyvtáros szakán végeztem. Rög-tön ezután, 2012-től kezdtem el a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtárában dolgozni. Feladatom kezdettől fogva az online források – folyóiratok, könyvek és adatbázisok – feldolgozásával, monitorozásával és beszerzésével kapcsolatos teendők ellátása. Szükség esetén a reklamációk lebonyolítása, valamint az ezzel összefüggésben lévő tájékoztatás nyújtása is munkám részét képezi, melynek során kutatókkal, hallgatókkal és szolgáltatókkal egyaránt kell kapcsolatot tartanom. Szabadidőmben szívesen utazok, ha tehetem, külföldre is -akár csak egy rövidebb időre- Itthon és külföldön egyaránt előszeretettel veszek részt különböző kulturális programokon, kiállításokon, fesztiválokon.

Hetényi Zoltán

Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár

zhetenyi@lib.sote.hu

Informatikus könyvtáros végzettségemet az Eszterházy Károly Főiskola Tanárképzési és Tudástechnológiai Kar informatikus könyvtáros szakán végeztem 2011-ben. Szakmai gyakorlatomat a GYEMSZI IRF Országos Egészségtudományi Szakkönyvtárban töltöttem, ahol lehetőségem volt átfogó ismereteket szerezni a bibliográfiai adatfeldolgozásról, az adatbázisok kezeléséről és az intézmény általuk használt integrált könyvtári rendszerről.

2014 óta a Semmelweis Egyetem Központi Könyvtár Beszerzési és Feldolgozási Osztályán dolgozom. Alapvetően a feldolgozási és adminisztrációs munkákban veszek részt: online folyóiratok nyilvántartásával és statisztikák készítésével foglalkozom. Középtávú tervem a lehető legtöbb szakmai tapasztalat, valamint sikeres angol felsőfokú nyelvvizsga megszerzése, ezt követően egy másik idegen nyelv megtanulása; a jövőt illetően pedig egy mesterképzésen való részvétel, és annak sikeres letétele. Szabadidőmben szeretek sportolni, leggyakrabban teniszezek, továbbá szeretek olvasni, múzeumba látogatni, ismerőseimmel kirándulni.

Radó Nikolett

MTA Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet

rado.nikolett@koki.mta.hu

Az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézet Molekuláris Farmakológia Osztályán 2011-ben kezdtem el dolgozni mint ügyintéző, majd 2013-ban kerültem át az Intézet Gazdasági Osztályára mint könyvtári és munkaügyi előadó. 2010-ben végeztem a Harsányi János Főiskola gazdálkodási és menedzsment szakán mint közgazdász. Könyvtári munkámhoz tartozik a papír alapon és elektronikusan megjelenő folyóiratok megrendelése, az Intézetben dolgozó kutatók tudományos munkájának nyomon követése és frissítése az MTMT-ben, illetve statisztikák, beszámolók készítése. Feladatként kaptam meg az Intézet éves publikációs listájának és szcientometriai adatainak létrehozását, a publikációk Reál repositóriumban történő elhelyezését, valamint az EISZ-kapcsolattartást. Könyvtári ismereteim bővítése és fejlesztése érdekében igyekszem minél több könyvtárral kapcsolatos konferencián részt venni. Szabadidőmben sokat olvasok, nagyon szeretek utazni és rajongok a kertészet iránt.

Miklecz Krisztina

Országos Sportegészségügyi Intézet Orvosi Szakkönyvtára

konyvtar@osei.hu

2014-ben végeztem az ELTE-BTK Informatikus könyvtáros szakán. Még ebben az évben elkezdtem dolgozni az Országos Sportegészségügyi Intézet könyvtárában. Egyszerűes könyvtár lévén egyszerre vagyok könyvtáros, illetve könyvtárvezető. Végzem a feldolgozási munkát, a folyóiratok érkeztetését, ellátom az olvasószolgálati feladatokat és felelek a könyvtár zavartalan működéséért. Az intézet dolgozóin kívül a Testnevelési Egyetem hallgatóinak nyújt segítséget a könyvtár munkájukhoz, tanulmányaikhoz. Az egyetemen megismerkedtem a jelnyelvel, a siket kultúrával. Eddig sikerült megszereznem az alapfokú jelnyelvi tanúsítványt, de terveim közt szerepel legalább a középfok elérése. Szabadidőmet szívesen töltöm a barátaimmal, szeretek utazni, új helyeket megismerni, olvasni, zenét hallgatni.

